

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ГРОМАДЯНСТВО ДІТЕЙ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Фенич Яна Володимирівна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Громадянство у всьому світі розглядається як одне із основоположних прав людини, завдяки якому вона стає повноцінним членом суспільства. Саме дієвий адміністративно-правовий механізм реалізації права на громадянство, а не просте його декларування, є запорукою існування сучасної правової держави.

Дитина, згідно з статтею 2 Європейської конвенції про громадянство являє собою будь-яку особу, що не досягла 18 років, якщо за законодавством, яке застосовується до дітей, повноліття не настає раніше.¹ За загальним правилом, яке утвердилося в світі, новонароджені діти можуть успадкувати громадянство від батьків на підставі «кровних зв'язків», або отримати його за місцем народження. Це два найпоширеніші способи отримання громадянства дітьми в світі. За українським законодавством про громадянство, громадянство дітей пов'язується, насамперед, з громадянством їх батьків, а саме перебуванням у громадянстві України батьків дитини, чи одного з них, а також фактом реєстрації місця проживання батьків дитини, чи одного з них на території України на момент народження дитини. Це підтверджується статтею 7 Закону України «Про громадянство», згідно з якою, особа, батьки або один з батьків якої на момент її народження були громадянами України, є громадянином України. Та, особа, яка народилася на території України від осіб без громадянства, які на законних підставах проживають на території України, є громадянином України.² Проте варто зазначити, що положення статті 7 нині чинного Закону про громадянство застосовуються до осіб, які народилися після 1 березня 2001 року (дата набрання чинності Закону).

Громадянство ж осіб, які народилися в період з 13 листопада 1991 року (дата набрання чинності Закону України «Про громадянство України» в редакції від 8 жовтня 1991 року) і по 28 лютого 2001 року включно, якщо такі особи народилися в Україні, або їх батьки, чи один з них були громадянами України, визначається відповідно до Закону України «Про громадянство України» в редакції від 8 жовтня 1991 року та Закону України «Про громадянство України» в редакції від 16 квітня 1997 року. На підтвердження цього наводимо положення статті 58 Конституції України,

¹ Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997р. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 13. Ст. 359.

² Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III // *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.

яка встановлює один з основних принципів права – принцип незворотності дії закону у часі, [9]³ що підтверджується і у рішенні Конституційного Суду України від 9 лютого 1999 року № 1–рп/99, в якому зазначено, що дію нормативно-правового акту в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється з втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце.⁴

Отже, за нинішнім діючим законодавством України про громадянство, на набуття громадянства дитини впливають два юридичні факти: 1) факт перебування у громадянстві України батьків дитини, чи одного з них на момент народження дитини; 2) факт реєстрації місця проживання батьків дитини, чи одного з них на території України на момент народження дитини.

Проте надзвичайно великою проблемою на сьогодні стала нездатність підтвердити такі факти на тимчасово окупованій території України, а саме факт реєстрації місця проживання батьків дитини, чи одного з них на території України на момент народження дитини. У разі не підтвердження вищезазначених фактів, один з батьків, чи законний представник дитини має право звернутися до територіального підрозділу ДМС із заявою про набуття громадянства України даною категорією дітей за місцем проживання (такі діти можуть набути громадянство України відповідно до частини 3 статті 8 Закону України «Про громадянство України», чи статті 14 цього ж Закону). У випадку набуття громадянства дітьми відповідно до частини 1 статті 7 цього Закону, місце народження особи не впливає на можливість набуття нею громадянства України – дитина набуває громадянство України незалежно від того, народилася вона на території України, чи за її межами. Ключовим моментом тут є встановлення факту громадянства України у батьків цієї дитини, або одного з них на момент народження цієї дитини. В такій ситуації один із батьків, чи законний представник дитини може звернутися із заявою про набуття дитиною громадянства України за народженням до територіального підрозділу ДМС України за місцем проживання.⁵ Після прийняття рішення про набуття дитиною громадянства України особа отримує довідку про реєстрацію особи громадянином України.

Проте, на жаль, не дивлячись на розгалужену систему нормативно-правових актів, що регулюють процедуру встановлення факту народження дитини на тимчасово окупованій території України (Конвенція про права дитини 20 листопада 1989 року; Сімейний кодекс України; Цивільний кодекс України; Цивільний процесуальний кодекс України; Закон України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України"; Закон України "Про державну реєстрацію актів цивільного стану"; Закон України "Про громадянство України" Закон

³ Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141

⁴ Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/99 від 09.02.1999 р. у справі за конституційним зверненням Національного банку України стосовно офіційного тлумачення положення ч. 1 ст. 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) // Офіційний вісник України, 1999. – № 7. – Ст. 255.

⁵ Офіційний сайт Державної міграційної служби України. Режим електронного доступу: <https://dmsu.gov.ua/faq/pitannya-gromadyanstva/yaka-informacziya-pro-pidverdzhennya-gromadyanstva-ukrajni-nepovnoolitnoj-ditini-nadaetsya-pid-chas-oformlennya-jj-dokumentiv-shho-pidverdzhuyut-gromadyanstvo-ukrajni.html>

України "Про судовий збір"; Постанова Кабінету Міністрів України від 9 січня 2013 року № 9 "Про затвердження Порядку підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я"; Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5 «Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні»; Наказ Міністерства охорони здоров'я від 04 березня 2022 року № 407 "Про забезпечення реєстрації новонародженої дитини в умовах воєнного стану"; Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22 грудня 2022 року № 309 "Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією"; Наказ Міністерства юстиції України від 03 вересня 2022 року № 3734/5 "Про впорядкування відносин з державної реєстрації народження та отримання документів про народження в умовах воєнного стану" тощо), за оцінками УВКБ ООН, на сьогодні близько 70 тисяч дітей, народжених на непідконтрольних уряду України районах Донецької та Луганської областей, ще не отримали свідоцтва про народження в Україні державного зразка.⁶ А саме незареєстроване народження особи в подальшому призводить до ускладнень при підтвердженні громадянства України, можливо, до втрати громадянства взагалі.

Складність сучасної процедури реєстрації народження на ТОТ викликана необхідністю спочатку встановити факт, який має юридичне значення, в судовому порядку. Проте зважаючи на те, що обсяг суб'єктивного права на громадянство визначає однією з вимог до органів публічної влади – неприпустимість надмірного формалізму, цілком виправданим було б докладення всіх зусиль, направлених на спрощення існуючої процедури, зокрема запровадження адміністративної процедури (без встановлення факту в судовому порядку). Адже, встановлення формальних вимог до заяви про набуття громадянства, заяви про встановлення факту громадянства, форма оплати державного мита тощо, не може служити перешкодою для реалізації відповідної процедури, а їх спрощення стане важливою умовою для забезпечення права на громадянство українськими дітьми, народженими на тимчасово окупованих територіях. А забезпечення доступу до правосуддя, до адміністративних та інших державних послуг для мешканців ОРДЛО та ТОТ АРК є важливою складовою реінтеграції окупованих територій.

Отже, задля реалізації права на громадянство дітьми на тимчасово окупованих територіях, законодавцю необхідно враховувати особливості, з якими вимушено стикаються родини з тимчасово окупованих територій під час отримання свідоцтва про народження та першого паспорта в 14 років для власних дітей. Зокрема, потрібно спростити процедуру, яка інколи є просто нездоланною через необхідність перетину лінії зіткнення за нормами перетину державного кордону України, що передбачають наявність нотаріально завіреного дозволу одного з батьків, зробити її менш тривалою за часом та менш фінансово затратною.

⁶ Офіційний сайт УВКБ ООН// Режим електронного доступу: <https://www.unhcr.org/ua/>